

Florystyczne pozostałości po alpinarium przy ruinach schroniska Beskidenverein pod szczytem Babiej Góry (Beskid Zachodnie)

ANNA MARIA OCIEPA i MAGDALENA ZARZYKA-RYSZKA

OCIEPA, A. M. & ZARZYKA-RYSZKA, M. 2005. The floristic remains of alpine garden at ruined Beskidenverein hostel in the Babia Góra Massif (Western Beskidy). *Fragmenta Floristica et Geobotanica Polonica* 12(2): 243–248. Kraków. PL ISSN 1640-629X.

ABSTRACT: This work contains information about five vascular plant species noted in the Babia Góra National Park in 2004. New localities of *Arnica montana*, *Cortusa matthioli*, *Gentiana lutea*, *Pinus cembra* and *Saxifraga rotundifolia* are connected with remains of alpine garden at ruined Beskidenverein hostel (1616 m a.s.l.) on the southern slope of the Babia Góra Massif.

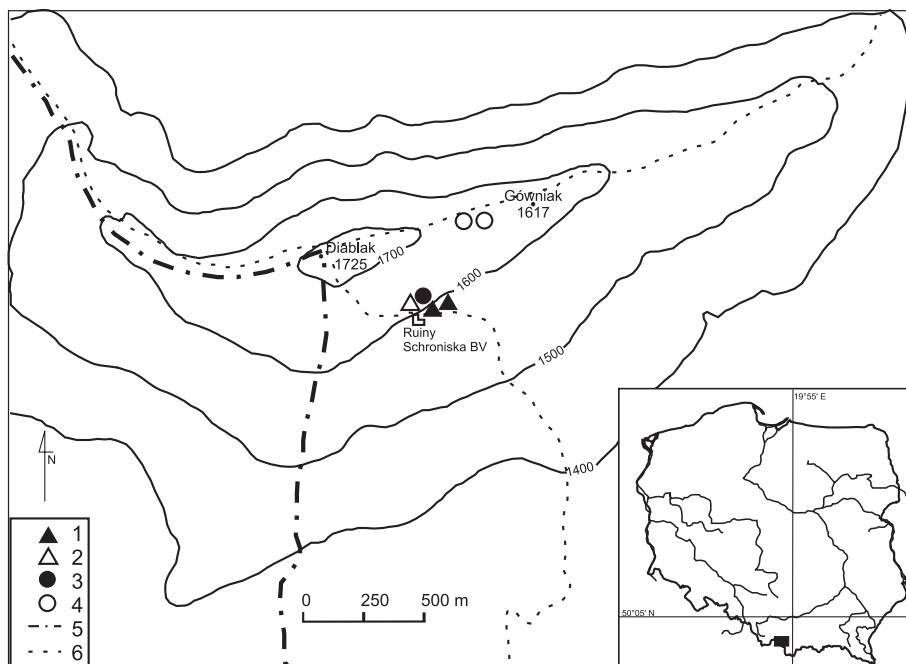
KEY WORDS: *Arnica montana*, *Cortusa matthioli*, *Gentiana lutea*, *Pinus cembra*, *Saxifraga rotundifolia*, alpine garden, Babia Góra National Park, Carpathian Mts

A. M. Ociepa, M. Zarzyka-Ryszka, Instytut Botaniki, Uniwersytet Jagielloński, ul. Kopernika 27, PL-31-501 Kraków, Polska; e-mail: amociepa@interia.pl

WSTĘP

Na południowym zboczu Babiej Góry (Beskid Żywiecki, Karpaty Zachodnie), na wysokości 1616 m n.p.m. znajdują się ruiny schroniska wybudowanego w 1905 r. przez niemieckie towarzystwo beskidzkie Beskidenverein (BV) (Ryc. 1). W latach 1932–1934 przy schronisku założone zostało alpinarium, w którym posadzone zostały gatunki pochodzące z różnych gór Europy (PAWŁOWSKA 1962, 1964). W przeciwieństwie do innych ogródków górskich powstających przy schroniskach BV (SCHNACK 1907), w przypadku alpinarium na Babiej Górze nie znany jest skład zgromadzonej kolekcji roślin. Po pożarze w 1947 r. schronisko przestało działać, a w 1980 r. zostało ostatecznie wyburzone (KRZYWDA 2001). Do dnia dzisiejszego pozostały jedynie ruiny podpiwniczenia, w otoczeniu których występują płaty roślinności synantropijnej oraz zaskakujące gatunki roślin pochodzących prawdopodobnie z istniejącego niegdyś alpinarium. Mimo wielu opracowań dotyczących flory Babiej Góry (m. in. BORYSIK & SZWED 1990; SZWED 1993), tematyka roślin wprowadzonych do ogródka alpejskiego była podjęta tylko przy okazji odkrycia nowego dla tego obszaru gatunku goryczki *Gentiana lutea* (PAWŁOWSKA 1962).

Celem niniejszej pracy była inwentaryzacja flory roślin naczyniowych wokół ruin schroniska BV i próba ustalenia wpływu znajdującego się przy nim ogródka alpejskiego na florę masywu Babiej Góry.

Ryc. 1 (Fig. 1). Rozmieszczenie wybranych gatunków roślin naczyniowych w masywie Babiej Góry (Distribution of selected vascular plant species in the Babia Góra Massif).

1 – *Arnica montana*, 2 – *Cortusa matthioli*, 3 – *Saxifraga rotundifolia*, 4 – *Gentiana lutea*; 5 – granica państwa (international boundary), 6 – szlaki turystyczne (tourist routes)

MATERIAŁY I METODY

Badania prowadzone były w lipcu 2004 r. W ramach inwentaryzacji flory w promieniu 50 m od ruin schroniska wykonano spis gatunków synantropijnych. Szczególną uwagę poświęcono następującym gatunkom: *Arnica montana*, *Cortusa matthioli*, *Gentiana lutea*, *Pinus cembra* i *Saxifraga rotundifolia*. W płatach roślinności, w których stwierdzono wyżej wymienione gatunki wykonano 5 zdjęć fitosocjologicznych metodą Braun–Blanqueta (PAWŁOWSKI 1977). Nomenklaturę w większości przyjęto za MIRKIEM i in. (2002), a w przypadku taksonów nie uwzględnionych w tym dziele, za ROTHMALEREM i in. (1994).

WYNIKI

W trakcie badań znaleziono 5 gatunków posadzonych w alpinarium przy schronisku BV i utrzymujących się do dnia dzisiejszego tylko w otoczeniu ruin lub dodatkowo rozprzestrzeniających się na obszarze Babiogórskiego Parku Narodowego.

Arnica montana L. – górskie stanowiska w Polsce znajdują się tylko w Bieszczadach w Karpatkach Wschodnich oraz w Sudetach, ponadto liczne są stanowiska niżowe arniki (KUCOWA 1971). W 1963 r. *Arnica montana* została zanotowana w masywie Babiej Góry, na południowym zboczu nad Orańskim Małym Stawkiem (1500 m n.p.m.) (PAWŁOWSCY 1964).

Dwa spośród kilku kwitnących osobników przeniesione zostały do Ogrodu Roślin Babiogórskich w Zawoi (PAWŁOWSKA 1964), a stanowisko na Babiej Górze zostało zapomniane, o czym może świadczyć chociażby brak wzmianki we „Florze polskiej” (KUCOWA 1971).

Obecnie znalezione stanowiska *Arnica montana* znajdują się w pobliżu ruin schroniska, ponad 100 metrów powyżej stanowiska nad Orawskim Małym Stawkiem. Przy szlaku turystycznym obok ruin schroniska rosną 4 płonne osobniki (zdj. 1), natomiast w odległości ok. 5 m od ruin na skarpie nad ścieżką zanotowano 43 płonne rozety i 19 osobników kwitnących (zdj. 2). Obydwa stanowiska są bezpośrednio zagrożone, ponieważ znajdują się tuż przy szlaku, w miejscach często wybieranych przez turystów na odpoczynek.

Zdj. 1. Data: 18.07.2004, ekspozycja SE, nachylenie 0°, pokrycie w warstwach: C – 80%, D – 20%, pow. zdjęcia 4 m². C: *Deschampsia flexuosa* 3.3, *Vaccinium myrtillus* 3.3, *V. vitis-idaea* 2.2, *Hieracium alpinum* 1.1, *Juniperus communis* subsp. *alpina* 1, *Nardus stricta* 1, *Pulsatilla alpina* 1, *Arnica montana* +, *Campanula polymorpha* +, *Homogyne alpina* +, *Luzula alpino-pilosa* +, *Mutellina purpurea* +, *Polygonum bistorta* +, *Potentilla aurea* +, *Solidago alpestris* +, D: *Cetraria islandica* 2.3, *Cladonia* sp. +.

Zdj. 2. Data: 30.07.2004, ekspozycja: S, nachylenie: 10°, maksymalna wys. 30 cm, średnia wys. 10 cm, pokrycie w warstwach: C – 90%, D – 10%, pow. zdjęcia 6 m². C: *Vaccinium myrtillus* 3.4, *V. vitis-idaea* 3.4, *Deschampsia flexuosa* 2.3, *Arnica montana* 2.2, *Campanula polymorpha* 2.1, *Cerastium holosteoides* +, *Deschampsia caespitosa* +, *Hieracium alpinum* +, *Homogyne alpina* +, *Luzula alpino-pilosa* +, *Mutellina purpurea* +, *Nardus stricta* +, *Potentilla aurea* +, D: *Cetraria islandica* 3, *Cladonia* sp. 1.

***Cortusa matthioli* L.** – w Polsce rośnie w Karpatach Zachodnich: w Tatrach, na Podtatrzu oraz w Gorcach, na Pilsku i na Policy (PIĘKOŚ-MIRKOWA 2001). Z Babiej Góry gatunek ten po raz pierwszy podał KULCZYŃSKI (1924), informacja ta jednak nie została później potwierdzona (PAWŁOWSKA 1963; PIĘKOŚ-MIRKOWA & ŁOBARZEWSKA 1990). W trakcie prowadzonych obserwacji znalezione zostało stanowisko *C. matthioli* przy ruinach schroniska BV (zdj. 3), liczące 2 osobniki kwitnące i 1 płonny. O synantropijnym charakterze stanowiska świadczą gatunki towarzyszące, np. *Saxifraga rotundifolia*, a także bezpośrednie sąsiedztwo ruin.

Zdj. 3. Data: 18.07.2004, ekspozycja SE, nachylenie 15°, pokrycie w warstwie C – 60%, pow. zdjęcia 4 m². C: *Deschampsia caespitosa* 3.3, *Urtica dioica* 3.3, *Alchemilla* sp. 2.3, *Vicia* sp. 1.1, *Chamaenerion angustifolium* 1, *Polygonum bistorta* 1, *Ranunculus acer* 1, *Rubus idaeus* 1, *Carum carvi* +, *Cerastium holosteoides* +, *Cortusa matthioli* +, *Saxifraga rotundifolia* +, *Taraxacum officinale* +, *Viola biflora* +.

***Gentiana lutea* L.** – występuje w górach środkowej i południowej Europy (TUTIN 1972). W Polsce znane jest tylko antropogeniczne stanowisko na Babiej Górze. Po raz pierwszy takson ten podany został z okolicy ruin schroniska (PAWŁOWSKA 1962), skąd został przeniesiony do Ogrodu Roślin Babiogórskich w Zawoi, gdzie rośnie do dzisiaj. Natomiast w pobliżu ruin schroniska pomimo usilnych poszukiwań goryczka żółta nie została odnaleziona. *G. lutea* zaliczana jest w Parku do gatunków poszerzających swój zasięg (T. Lamorski, inf. ust.). Nowe stanowisko znajduje się w szczytowej partii masywu, przy czerwonym szlaku na zachód od Gówniaka na wysokości 1655 m n.p.m. (Ryc. 1) i składa się z 4 osobników płonnych i 1 kwitnącego. Kwitnący, okazały osobnik *G. lutea* stwierdzony został w lipcu 2002 roku. W 2004 r. obserwowany osobnik posiadał liczne uszkodzenia spowodowane przez żerujące na nim owady, poszarpane liście, a nieliczne kwiaty jeszcze pod koniec lipca ukryte były w pąkach (zdj. 4). Niedaleko znalezione zostały 3 płonne osobniki (zdj. 5).

Zdj. 4. Data: 17.07.2004, ekspozycja: SE, nachylenie: 5°, maksymalna wys. 60 cm, średnia wys. 15 cm, pokrycie w warstwie C – 100%, pow. zdjęcia 20 m². C: *Anthoxanthum alpinum* 3.3, *Nardus stricta* 3.3, *Pinus mugo* 3.3, *Deschampsia flexuosa* 2.3, *Vaccinium myrtillus* 2.3, *Juniperus communis* subsp. *alpina* 1.3, *Luzula alpino-pilosa* 1.3, *Homogyne alpina* 1.1, *Athyrium distentifolium* +, ***Gentiana lutea*** +, *Hieracium alpinum* +, *Mutellina purpurea* +, *Polygonum bistorta* +.

Zdj. 5. Data: 17.07.2004, ekspozycja SE, nachylenie 5°, pokrycie w warstwach: C – 90%, D – 10%, pow. zdjęcia 20 m². C: *Nardus stricta* 3.3, *Vaccinium myrtillus* 3.3, *Juniperus communis* subsp. *alpina* 2.3, *Anthoxanthum alpinum* 1.3, *Deschampsia flexuosa* 1.3, *Homogyne alpina* 1.1, ***Gentiana lutea*** +, *Hieracium alpinum* +, *Luzula alpino-pilosa* +, *Mutellina purpurea* +, *Selaginella selaginoides* +, *Vaccinium vitis-idaea* +, D: *Cetraria islandica* 1, *Cladonia* sp. 1.

Pinus cembra L. – w Polsce występuje na naturalnych stanowiskach wyłącznie w Tatrach, ponadto jest to gatunek często sadzony, na przykład w masywie Babiej Góry limba została posadzona przy schronisku PTTK na Markowych Szczawinach. Obecnie znalezione stanowiska znajdują się przy ruinach schroniska BV i liczą po kilkanaście osobników tworzących gęsty szpaler na południe od ruin oraz kilka pojedynczych osobników przy szlaku.

Saxifraga rotundifolia L. – jest to gatunek obcy we florze Polski, naturalnie występujący w górach środkowej i południowej Europy. Na Babiej Górze zanotowany został jeden kwitnący osobnik w płacie roślinności przy ruinach razem z *Cortusa matthioli* (zdj. 3).

Wokół ruin schroniska BV skupia się roślinność synantropijna, wyraźnie kontrastująca z otaczającymi zbiorowiskami roślinnymi: płatami kosodrzewiny, muraw wysokogórskich, borówczysk oraz ziołorośli występujących w zagłębieniach i wzdłuż potoku Głodna Woda. W otoczeniu ruin zanotowano gatunki synantropijne, z których część osiąga w tym miejscu maksimum zasięgu pionowego w obrębie masywu Babiej Góry: *Achillea millefolium* L. s. stricto, *Carum carvi* L., *Cerastium holosteoides* Fr. emend. Hyl., *Cruciata glabra* (L.) Ehrend., *Dactylis glomerata* L., *Galium mollugo* L. s. stricto, *Lathyrus pratensis* L., *Poa pratensis* L. s. stricto, *Ranunculus acris* L. s. stricto, *Ranunculus repens* L., *Silene vulgaris* (Moench) Garcke, *Stellaria graminea* L., *Taraxacum officinale* F. H. Wigg., *Trifolium repens* L., *Tussilago farfara* L., *Urtica dioica* L., *Veronica chamaedrys* L. s. stricto, *Vicia cracca* L. i *Vicia sepium* L.

DYSKUSJA

Przedstawione powyżej wyniki wskazują na długotrwały i wieloraki wpływ istnienia schroniska BV i znajdującego się przy nim ogródka alpejskiego na florę roślin naczyniowych Babiej Góry. *Arnica montana*, *Cortusa matthioli*, *Gentiana lutea*, *Pinus cembra* i *Saxifraga rotundifolia* są bezpośrednimi relikdami ogródka alpejskiego. Nie zachowały się wprawdzie dokumenty dotyczące roślin zgromadzonych w tym ogródku, ale sądząc po liście gatunków posadzonych przy schronisku BV na Szyndzielni w Beskidzie Śląskim (SCHNACK 1907), jest to zapewne skromna reprezentacja ówczesnie istniejącej kolekcji. Pozostałe gatunki roślin najprawdopodobniej nie zdołały się utrzymać po ustaniu zabiegów pielęgnacyjnych ze strony człowieka. Przykład *G. lutea* pokazuje natomiast, że obcy gatunek po sztucznym wprowadzeniu może zacząć się rozprzestrzeniać i zdobywać nowe stanowiska.

Naturalnie nasuwa się wniosek, iż wprowadzanie gatunków obcych na tereny cenne przyrodniczo nie jest działaniem właściwym i nie należy go naśladować. Ponieważ jednak członkowie BV zakładając alpinarium przy schronisku, bezwiednie rozpoczęli interesujący eksperyment, należy kontynuować obserwacje jego wyników (m. in. sprawdzać liczebność populacji omawianych gatunków, kwitnienie i owocowanie osobników, a także zmiany w liczbie stanowisk). Należy także monitorować stanowiska *Gentiana lutea* znajdujące się w okolicy Gówniaka oraz prowadzić dalsze poszukiwania istniejącego niegdyś stanowiska przy ruinach schroniska.

Badania dotyczące ogródków zakładanych przy schroniskach przez niemieckie towarzystwa turystyczne na przełomie XIX i XX w., mogą wyjaśnić istnienie zagadkowych stanowisk roślin naczyniowych w polskich Karpatach i Sudetach, warto więc nimi objąć także inne tego typu obiekty.

Ruiny schroniska BV opanowane przez roślinność synantropijną stanowią interesujący przykład utrzymywania się skutków działalności człowieka. Stanowią niejako przyczółek dla dalszego rozprzestrzeniania się gatunków synantropijnych, czemu może sprzyjać masowy ruch turystyczny na Babiej Górze. Obecność ruin pozwala obserwować przemiany roślinności przejmującej opuszczony przez człowieka teren, gdzie po ekspansji gatunków synantropijnych następuje zasiedlanie ruin przez gatunki miejscowe, które w przypadku braku ingerencji człowieka, mogą skutecznie konkurować o miejsce i zasoby.

Podziękowania składamy Dyrekcji Babiogórskiego Parku Narodowego za wyrażenie zgody na prowadzenie badań, za udzielenie cennych informacji dziękujemy panu Tomaszowi Lamorskiemu.

LITERATURA

- BORYSIAK J. & SZWED W. 1990. Warunki występowania i wartość bioindykacyjna wybranych gatunków w masywie Babiej Góry (Beskid Zachodni). – *Bad. Fizjogr. Pol. Zach.*, B **40**: 173–210.
- KRZYWDA P. 2001. Grupa Babiej Góry, Policy i Jałowca. *Beskid Żywiecki cz. III*. s. 512. Wydawnictwo PTTK „Kraj”, Warszawa.
- KUCOWA I. 1971. *Arnica L.*, Arnika. – W: B. PAWŁOWSKI & A. JASIEWICZ (red.), *Flora polska*. **12**. s. 416. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa – Kraków.
- KULCZYŃSKI S. 1924. Das boreale und arktisch-alpine Element in der mittel-europäischen Flora. – *Bull. Acad. Pol. Sc. et Letters, Cl. mat.-nat., Ser. B*, (1923): 127–214.
- MIREK Z., PIĘKOŚ-MIRKOWA H., ZAJĄC A. & ZAJĄC M. 2002. Flowering plants and pteridophytes of Poland – a checklist. – W: Z. MIREK (red.), *Biodiversity of Poland* **1**, s. 442. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.
- PAWŁOWSCY T. & J. 1964. O nowo znalezionych gatunkach roślin na Babiej Górze. – *Chrońmy Przyr. Ojcz.* **20**(5): 43–44
- PAWŁOWSKA T. 1962. Goryczka żółta na Babiej Górze. – *Chrońmy Przyr. Ojcz.* **18**(2): 43–44.
- PAWŁOWSKA T. 1964. Ogród Roślin Babiogórskich. – *Chrońmy Przyr. Ojcz.* **20**(5): 18–29
- PAWŁOWSKI B. 1977. Skład i budowa zbiorowisk roślinnych oraz metody ich badania. – W: W. SZAFER & K. ZARZYCKI (red.), *Szata roślinna Polski*. **1**. s. 615. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.

- PIĘKOŚ-MIRKOWA H. 2001. *Cortusa matthioli* L. Zarzyczka górską. – W: R. KAŻMIERCZAKOWA & K. ZARZYCKI (red.), Polska czerwona księga roślin, s. 664. Instytut Botaniki im. W. Szafera i Instytut Ochrony Przyrody, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- PIĘKOŚ-MIRKOWA H. & ŁOBARZEWSKA A. 1990. Zarzyczka górską *Cortusa matthioli* L. – ekologia, zagrożenie i ochrona. – Stud. Nat. A, **33**: 17–67.
- ROTHMALER W., SCHUBERT R. & VENT W. 1994. Exkursionsflora von Deutschland. **4**. Kritischer Band. s. 811. G. Fischer, Jena, Stuttgart.
- SCHNACK E. 1907. Beskiden–Garten auf der Kamitzer Platte (1051 m) und seine Entstehung. – Jahrbuch der Sektion Bielitz–Biala des Beskiden–Vereines **14**: 48–51.
- SZWED W. 1993. Pionowe zasięgi wybranych gatunków roślin naczyniowych na tle rozmieszczenia zbiorowisk roślinnych w wysokogórskich piętrach roślinnych masywu Babiej Góry. – Bad. Fizjogr. Pol. Zach., B, **41**: 97–104.
- TUTIN T. G. 1972. *Gentiana* L. – W: T. G. TUTIN, V. H. HEYWOOD, N. A. BURGESS, D. M. MOORE, D. H. VALENTINE, S. M. WALTERS & D. A. WEBB (red.), Flora Europaea **3**, s. 370. Cambridge Univ. Press, Cambridge.
- WALAS J. 1933. Roślinność Babiej Góry. Państwowa Rada Ochrony Przyrody. – Monogr. Nauk. **2**: 1–68.

SUMMARY

During field investigation at the ruin of the Beskidenverein hostel (1616 m a.s.l.) in the Babia Góra National Park, new localities of 5 vascular plant species: *Arnica montana*, *Cortusa matthioli*, *Gentiana lutea*, *Pinus cembra* and *Saxifraga rotundifolia* have been found.

All of them are the remains of the alpine garden founded between 1932–1934 by Beskidenverein (BV) – German tourist society. The garden was situated near the BV hostel on the southern slope of the Babia Góra Massif. *Cortusa matthioli* and *Saxifraga rotundifolia* have been noted for the first time in the Babia Góra Massif. *C. matthioli* is a rare species in Polish Carpathians (Tatra Mts, Gorce Mts, Polica and Pilsko Mt.), while *S. rotundifolia* is not native in Poland. Mountain localities of *Arnica montana* are restricted in Polish Carpathians to the Bieszczady Mts. In 1963 this species was found near Orawski Mały Stawek by PAWŁOWSCY (1964). We have found *A. montana* at the ruin of BV hostel. *Pinus cembra* is native to the Tatra Mts., but it is also cultivated in Polish mountains, e.g. in the Babia Góra Massif at Markowe Szczawiny and in surrounding of ruined BV hostel. For the first time *Gentiana lutea* was noted at the ruin in 1962 (PAWŁOWSKA 1962), but this locality was not observed in 2004, however, locality of this species occurs near Gówniak (1655 m a.s.l.). This paper includes as well phytosociological relevés with presented species.

Przyjęto do druku: 29.03.2005 r.